

Inhaltsverzeichnis

Geleitwort (Prof. Dr. Peter Brandt)	13
1. Klärung des Forschungsgegenstandes	17
1.1 Methoden	21
1.2 Begriffsbestimmung	30
1.3 Forschungsüberblick	33
2. Bilder und Beziehungen	43
2.1 Bilder vom Nachbar	43
2.1.1 Vorurteile und Stereotype	45
2.1.2 Diverse Termini und Definitionsversuch	47
2.1.3 Ursachen und Funktionen	50
2.1.4 Resistenz der Bilder	52
2.1.5 Tradition von Bildern	54
2.1.6 Selbst- und Fremdbilder	55
2.1.7 Nationale Stereotype	57
2.2 Zu polnischen, schlesischen und deutschen Selbst- und Fremdbildern	61
2.2.1 Polnische Selbstbilder	62
2.2.2 Polnische Bilder vom Nachbarn	69
2.2.3 Deutsche Selbstbilder	84
2.2.4 Deutsche Bilder vom Nachbarn	88
2.2.5 Regionale Identität	104
3. Deutsch-polnische Wechselbeziehungen in Schlesien	107
3.1 Beziehungen in Zeiten der Systemdestabilisierung (1980–1985)	110
3.2 Neue Entspannungsübungen (1985–1989)	119
3.3 Innenpolitische Wende und außenpolitischer Durchbruch (1989/90)	123

3.4	„Honeymoon“ oder der Versuch guter Partnerschaft (1990–1994)	128
3.5	Paradigmenwechsel in den Beziehungen führt zur Krise (1995–1999)	135
3.6	Wachsendes Selbstbewusstsein Polens und Multilateralisierung der Beziehungen (2000–2005)	142
3.7	Neuer Wind in Polen (2005–2010)	145
3.8	Schlesien nach „Smoleńsk 2010“	150
4.	Ausgangssituation: Raum, Gedächtnis und Zugehörigkeit .	155
4.1	Sonderstatus der Region	157
4.2	Zu Bedeutung und Geschichte der Hohen Straße	160
4.3	Zerfall und Wiedergeburt einer europäischen Region	168
4.4	Region der doppelten Verlusterfahrung	172
4.5	Deutscher, Schlesier oder Pole ?	177
4.6	Heimat – kleines Vaterland	181
4.7	Beseitigung alles Deutschen	183
5.	Biographische Bedeutung der Region	185
5.1	Im freien Polen aufgewachsene Polen in Schlesien	186
5.1.1	Breslau – Wrocław	186
5.1.2	Die deutsche Minderheit in Breslau	195
5.1.3	Magdalena Muszynska „Die haben ganz viele deutsche Wörter in der Sprache, die schon total verpolnisch worden sind, hier in Breslau.“	198
5.1.4	Monika Lisiewicz „Man sagt, es gibt keine richtigen Breslauer, nur Einwanderer.“	211
5.1.5	Vergleich der „im freien Polen aufgewachsenen Polen“	219
5.2	Deutsche beruflich in Polen und Schlesien	226
5.2.1	Die Blume Europas	226
5.2.2	Michael Korff „Dieses Offenere, Aufgeschlossenere, das muss sich unbedingt durchsetzen. Das wird sich auch durchsetzen.“	231

5.2.3	Steffen Möller „In Polen selbst hat sich mein Bild dann sehr verändert – von den Deutschen, von den Polen – natürlich aber von den eigenen Landsleuten.“	239
5.2.4	Vergleich der „Deutschen beruflich in Polen und Schlesien“ . .	248
5.3	In Schlesien gebliebene Deutsche	255
5.3.1	Adoption der deutschen Geschichte	255
5.3.2	Katarzyna Wójcik geb. Karin Kretschmar „Ich habe nicht so sehr gezeigt, dass ich Deutsche bin. Ich war einfacher Bürger und ich hab mich eingelebt.“	257
5.3.3	Oppeln – Zentrum der deutschen Minderheit	270
5.3.4	Wolfgang Globisch „Die Aussöhnung wird noch mindestens zwei Generationen dauern.“	278
5.3.5	Vergleich der „in Schlesien gebliebenen Deutschen“	285
5.4	Dritte Generation der deutschen Minderheit	292
5.4.1	Identitäten im Oppelner Schlesien	292
5.4.2	Deutsche Sprache in Oberschlesien	295
5.4.3	Thomas Kosyk „Die eigentliche Aus- und Versöhnung findet auf der gesellschaftlichen Ebene statt“	298
5.4.4	Rudolf Urban „Weil eben dieser Faktor ‚Bin ich jetzt Pole, Deutscher oder Schlesier?’ nicht das wichtigste in Oberschlesien ist. Wichtiger ist es, dass man gemeinsam an einem Strang ziehen sollte.“	303
5.4.5	Vergleich der „dritten Generation der deutschen Minderheit“ .	320
5.5	Schlesier zwischen den Ländern	325
5.5.1	Der Soziolekt Wasserpolnisch	325
5.5.2	Anna Sokół „Ich habe überhaupt keine Ahnung gehabt davon, dass ich irgendwelche deutschstämmigen Vorfahren habe.“ . . .	328
5.5.3	Michael Nowak „In der Schule war ich immer der Polnische. Und in Polen ist man immer der Deutsche. Das ist immer so schwierig.“	335
5.5.4	Vergleich der „Schlesier zwischen den Ländern“	341
5.6	In der VR aufgewachsene Polen mit Blick auf Schlesien	347
5.6.1	Grenzland Oberschlesien	347
5.6.2	Oberschlesische Identitäten	355

5.6.3	Agata Englert „Von dem her kann man jetzt nicht mehr von dem reinen Schlesierland zu sprechen, das gibt’s nicht.“ . .	362
5.6.4	Sylwester Ambroziak „Die Oberschlesier betrachten sich als eine kleine Nation. ‚Ich bin Schlesier, kein Pole!‘ Das hab ich mal gehört.“	373
5.6.5	Vergleich der „in der VR aufgewachsenen Polen“	385
6.	Die Region Schlesien als Paradigma europäischer Integration (d)	393
	Region Śląsk jako paradygma europejskiej integracji (pl) . .	404
7.	Anhang	415
7.1	Übersicht aller Gesprächspartner	415
7.2	Allgemeine Leitfragen	417
7.3	Verzeichnis der benutzten Literatur	419
7.4	Verzeichnis der benutzten und zitierten Zeitschriften	499
7.5	Verzeichnis der Abkürzungen	503
7.6	Verzeichnis der Tabellen	504
7.7	Lokomotive / Julian Tuwim	505
7.8	Mein Oberschlesien / Anna Myszyńska	512
7.9	Ortsregister	513
7.10	Personenregister	516
	Dank	525

Spis treści

Przedmowa (Prof. Dr. Peter Brandt)	13
1. Przedmiot badań	17
1.1 Metody	21
1.2 Definicje pojęć	30
1.3 Zakres badań	33
2. Obrazy i stosunki	43
2.1 Wizerunki sąsiadów	43
2.1.1 Przesady i stereotypy	45
2.1.2 Terminologia i próba definicji	47
2.1.3 Przesłanki i role	50
2.1.4 Trwałość wizerunków	52
2.1.5 Tradycje wizerunków	54
2.1.6 Stereotypy własne i obce	55
2.1.7 Stereotypy narodowe	57
2.2 Polskie, śląskie i niemieckie stereotypy	61
2.2.1 Polski wizerunek własny	62
2.2.2 Polski wizerunek sąsiadów	69
2.2.3 Niemiecki wizerunek własny	84
2.2.4 Niemiecki wizerunek sąsiadów	88
2.2.5 Tożsamość regionalna	104
3. Polsko-niemieckie relacje na Śląsku	107
3.1 Stosunki polsko-niemieckie w czasach destabilizacji systemu (1980–1985)	110
3.2 Odprężenie stosunków w okresie (1985–1989)	119
3.3 Przemiany wewnętrzne i przełom w polityce zagranicznej (1989/90)	123
3.4 „Honeymoon“ czyli próba partnerstwa (1990–1994)	128

3.5	Przewartościowanie ocen prowadzące do kryzysu (1995 – 1999)	135
3.6	Narastanie samoświadomości Polaków i wzrost wielostronności we wzajemnych stosunkach (2000–2005)	142
3.7	„Nowe wiatry” w Polsce (2005–2010)	145
3.8	Śląsk po „Smoleńsk 2010“	150
4.	Sytacja wyjściowa: obszar, pamięć, przynależność	155
4.1	Szczególny status regionu	157
4.2	Historia i znaczenie Via Regia	160
4.3	Rozpad i odrodzenie europejskiego regionu	168
4.4	Region podwójnych strat	172
4.5	Niemiec, Ślązak czy Polak?	177
4.6	Heimat – ojczyzna	181
4.7	Próba likwidacji niemieckości	183
5.	Znaczenie biograficzne regionu	185
5.1	Pokolenie Ślązaków dorastających w wolnej Polsce	186
5.1.1	Breslau – Wrocław	186
5.1.2	Mniejszość niemiecka we Wrocławiu	195
5.1.3	Magdalena Muszyńska „W tym języku oni mają wiele niemieckich wyrazów, które tutaj we Wrocławiu zostały całkowicie spolszczone.“	198
5.1.4	Monika Lisiewicz „Mówi się, że nie ma żadnych prawdziwych Wrocławian, tylko imigranci.“	211
5.1.5	Porównanie z „dorastającymi w wolnej Polsce Polakami“	219
5.2	Niemcy zawodowo w Polsce i na Śląsku	226
5.2.1	Kwiat Europy	226
5.2.2	Michael Korff „Ta otwartość, ta ciekawość musi się bezwzględnie przebić. I przebije się napewno.“	231
5.2.3	Steffen Möller „W trakcie pobytu w Polsce bardzo zmieniło się moje spożnienie na Polaków, na Niemców, no i oczywiście na moich rodaków.“	239
5.2.4	Porównanie „Niemców zawodowo w Polsce i na Śląsku“	248

5.3	Niemcy pozostali na Śląsku	255
5.3.1	Akceptacja niemieckiej historii	255
5.3.2	Katarzyna Wójcik z domu Karin Kretschmar „Nie podkreślałam tego, że jestem Niemką. Byłam normalną obywatelką, która poprostu się dopasowała.”	257
5.3.3	Opole – centrum niemieckiej mniejszości	270
5.3.4	Wolfgang Globisch „Pojednanie będzie trwało jeszcze co najmniej dwa pokolenia.”	278
5.3.5	Porównanie „Niemców pozostałych na Śląsku“	285
5.4	Trzecia generacja mniejszości niemieckiej	292
5.4.1	Tożsamość Śląska Opolskiego	292
5.4.2	Język niemiecki na Śląsku	295
5.4.3	Thomas Kosyk „Rzeczywiste pogodzenie i pojednanie odbywa się na płaszczyźnie społecznej”	298
5.4.4	Rudolf Urban „Ponieważ nie to jest na Górnym Śląsku najważniejsze, czy jestem teraz Polakiem, Niemcem czy Ślązakiem, liczy się tylko to, byśmy trzymali się razem.” ..	303
5.4.5	Porównanie „trzeciej generacji mniejszości niemieckiej“	320
5.5	Ślązacy między krajami	325
5.5.1	Socjolekt śląski	325
5.5.2	Anna Sokół „Nie miałam żadnego pojęcia, że mam jakichkolwiek niemieckich przodków.”	328
5.5.3	Michael Nowak „W szkole zawsze byłem uważany za Polaka. W Polsce traktuje się nas wyłącznie jako Niemców. To wcale nie jest łatwe.”	335
5.5.4	Porównanie „Ślązacy między krajami“	341
5.6	Spożycie dorastających w PRL Polaków na kwestię Śląska ..	347
5.6.1	Górny Śląsk obszarem przygranicznym	347
5.6.2	Tożsamość Górnego Śląska	355
5.6.3	Agata Englert „Obecnie nie można już mówić o czystej Ziemi Śląskiej, ona już nie istnieje.”	362
5.6.4	Sylwester Ambroziak „Górnoślązacy uważają się za odrębny naród. „Jestem Ślązakiem, a nie Polakiem“ – to już nie raz.” ..	373
5.6.5	Porównanie „Polska dorastał w Republice Ludowej“	385

6.	Die Region Schlesien als Paradigma europäischer Integration	
	(d)	393
	Region śląski jako paradygma europejskiej integracji (pl) ..	404
7.	Załącznik	415
7.1	Wykaz rozmówców	415
7.2	Pytania przewodnie	417
7.3	Wykaz literatury	419
7.4	Wykaz czasopism	499
7.5	Wykaz skrótów	503
7.6	Wykaz tabel	504
7.7	Lokomotywa / Julian Tuwim	505
7.8	Moj Górny Śląsk / Anna Myszczyńska	512
7.9	Rejestr miejsc	513
7.10	Rejestr osób	516
	Podziękowania	525